

IX. kapitola

*Přijetí křesťanského
názoru životního
osvobozuje lidi z ubohosti
našeho pohanského
života.*

Stav národů křesťanských v naší době zůstal právě tak surovým, jakým byl v dobách pohanských. V mnohém ohledu, zvláště v porobě lidí, stal se ještě surovějším než byl za dob pohanských.

Ale mezi stavem lidí v oné době a v době naší jest týž rozdíl, jaký bývá v rostlinstvu mezi posledními dny podzimu a prvními dny jara. Tam v podzimní přírodě vnější bezživotnost souhlasí s vnitřním stavem umírání, zde pak na jaře vnější bezživotnost jest v nejostřejším rozporu se stavem vnitřního oživení a přechodu k novému způsobu života.

Rovněž tak jest tomu v oné vnější podobě dřívějšího pohanského života s nynějším. Podoba tato je jenom vnější: vnitřní stav lidí v dobách pohanských a v naší době jest zcela různý.

Tam vnější stav surovosti a poroby lidí byl v úplném souhlase s vnitřním smýšlením lidí a s každým krokem ku předu tento souhlas se zveličoval; zde pak vnější stav surovosti a poroby zcela protiví se křesťanskému smýšlení lidí a s každým krokem ku předu tento rozpor jen se zveličuje.

Vznikají jaksi nepotřebné, neužitečné útrapy.

Vzniká něco podobného porodu. Vše jest připraveno k novému životu, ale život ten stále ještě se neobjevuje.

Stav zdá se bez východu. A byl by takovým, kdyby člověku, a proto i všem lidem, nebyla dána možnost jiného, vyššího chápání života, který je rázem osvobozuje ode všech oněch svazků, jež se zdály nerozlučně je poutati. A jest to ono, jež bylo člověčenstvu zjeveno již před 1800 lety křesťanským chápáním života.

Jest třeba, aby člověk osvojil si toto pojetí života, a rozpadnou se sama sebou ona pouta, kterými zdál se býti tak pevně ukován, a pocítí, že jest zcela svobodný, právě tak, jako cítil by se svobodným pták v místě kolem ohrazeném, když by rozepjal svá křídla.

Mluví se o osvobození křesťanské církve od státu, o darování či nedarování svobody křesťanům. V těchto myšlenkách a výrazech jest jakési podivné nedorozumění. Svoboda nemůže býti křesťanu neb křesťanům darována ani odňata. Svoboda jest vlastnost křesťana, které nelze mu odejmouti.

Mluví-li se o darování neb odnětí svobody křesťanům, nemluví se patrně o skutečných křesťanech, nýbrž o lidech, kteří se křesťany jen nazývají. Křesťan musí býti svoboděn proto, že dostižení cíle, který si vytkl, nikdo a nic nemůže klásti překážky, ani je zadržeti.

Jest třeba, aby člověk pojal svůj život tak, jak učí pojímati jej křesťanství, tj. pochopiti, že život jeho nenáleží jemu — jeho osobě, ani rodině, ani státu, nýbrž Tomu, kdo jej do života poslal; aby postihl, že musí proto plniti nikoli zákon své osoby, rodiny neb státu, nýbrž ničím neomezený zákon Toho, od Něhož vyšel, aby se nejen cítil býti zcela svobodným před lidskou mocí, ale též přestal viděti tuto moc

jako něco, co může kohokoliv utlačovati. Jest třeba člověku, aby pochopil, že cílem jeho života jest plnění zákona božího proto, aby tento zákon nastoupil u něho na místo jiných zákonů a podrobil jej a právě tím podrobením zbavil jej ve vlastních očích všech zákonů lidských, povinností a nepříjemností, pocházejících od nich.

Křesťan vymaní se ze všeliké lidské moci, uzná-li za pravidlo svého života i života jiných božský zákon lásky, jenž jest vložen do duše každého člověka a jež počal vyznávat Kristus, jediný průvodce života. Křesťan může se podrobovat zevnějšímu násilí, může býti zbaven tělesné svobody, může býti poddán svým vášním (kdo hřeší, jest otrokem hříchu), ale nemůže býti nesvoboden v tom smyslu, aby byl nucen nějakým nebezpečenstvím nebo nějakou vnější hrozbou k vykonání činu, který by odporoval jeho smýšlení.

Nemůže býti přinucen k tomu proto, že odříkání a utrpení, způsobená násilím, jsou mocnou zbraní lidem společenského názoru životního, ale nemají pro něho nijaké donucovací moci. Odříkání a útrapy, odnímající lidem společenského názoru životního ono blaho, pro které žijí, nejen že nemohou zrušiti blaha křesťana, jenž jest si vědom plnění vůle božské, ale mohou jej jenom posilniti, když by ho stíhaly pro plnění této vůle.

A proto křesťan, podrobuje-li se jedinému vnitřnímu božskému zákonu, nejen že nemůže plniti předpisy vnějšího zákona, nesouhlasí-li s božským zákonem lásky, jak tomu bývá při vládních požadavcích, ale nemůže přiznávat ani povinnost poslušnosti komukoliv a čemukoliv, nemůže přiznávat, co nazývá se poddanstvím. Slib poddanství jakékoli vládě, akt to, který pokládá se za základ státního života, pro křesťana jest přímé odřeknutí se křesťanství, protože

člověk, bezpodmínečně slibující napřed, že podrobí se těm zákonům, které sestavují a budou sestavovati lidé, tímto slibem zcela určitě zřiká se křesťanství, jež se zakládá na tom, že člověk za všech okolností života má se podřizovati božskému zákonu lásky, jehož si je vědom.

Při pohanském názoru na svět byl možný slib plniti vůli světských mocí, aniž se tím jednalo proti vůli boží, jež se předpokládala v obřizce, v sobotě, v určené době modlitbě, ve zdržení se od určitého pokrmu apod. Jedno nebylo v odporu s druhým. Ale tím právě se křesťanské náboženství liší od pohanského, že nežádá od člověka jisté zevnější činnosti záporné, nýbrž staví jej do jiného poměru k lidem než dříve, z něhož mohou vyplývati nejružnější skutky, které nemohou býti napřed určeny, a proto křesťan nejen že nemůže slíbiti plniti vůli kohokoliv jiného, nevěda, v čem budou záležeti požadavky této vůle, nejen že nemůže vzíti na sebe povinnost k měnícím se zákonům lidským, nýbrž nemůže ani slíbiti, že v jisté době něco určitého vykoná nebo že v jisté době něčeho se zdrží, protože nemůže věděti, co a v jaké době od něho bude žádati onen křesťanský zákon lásky, na jehož poslušství zakládá se smysl jeho života. Slibuje-li křesťan napřed bezpodmínečně plniti zákony lidské, dává tímto slibem najevo, že vnitřní zákon boží není mu již jediným zákonem v jeho životě.

Slíbí-li křesťan poslušnost lidem nebo zákonům lidským, jest to totéž, jako kdyby dělník, který se dal do služby hospodáři, slíbil, že bude zároveň konati vše, co mu přikáží i cizí lidé. Dvěma pánům nelze sloužiti.

Křesťan osvobozuje se z lidské vlády tím, že uznává nad sebou jedinou vládu boží, jejíž zákon, zjevený mu Kristem, poznává v sobě samém a jediné jemu se

podřizuje.

A osvobození toto neuskutečňuje se zápasem, ani zrušením stávajících forem životních, nýbrž toliko změnou chápání života. Osvobození vzniká, když křesťan předně uznává zákon lásky, zjevený jeho učitelem, za zcela postačitelny v poměrech k lidem, pročez pokládá každé násilí za zbytečné a nezákonné, a za druhé tím, že ono odříkání, utrpení, výhrůžky utrpením a strastmi, kterými společenský člověk donucuje se k nevyhnutelné poslušnosti, pro křesťana, při jeho rozdílném názoru životním, jsou toliko nezbytnými podmínkami bytí, které bez násilného zápasu s nimi trpělivě snáší jako nemoci, hlad a všelike jiné útrapy, ale které nijak nemohou mu býti vodítkem k jeho činnosti. Vodítkem činnosti křesťanovy jest jen živoucí v něm božská zásada, která ničím nemůže býti potlačena ani zvrácena.

Křesťan jedná podle prorockých slov, vztahujících se k jeho učiteli: »Nebude se vaditi, ani křičeti, aniž kdo na ulicích uslyší hlas jeho. Třtiny nalomené nedolomí, a lnu kouřícího se neuhasí, až i vyvede soud k vítězstvím (Mat. XII., 19.—20.)

Křesťan se s nikým nesváří, na nikoho neútočí, proti nikomu neužívá násilí, naopak, sám bez odmluvy snáší násilí, ale právě tím jednaním vůči násilí nejen sám se osvobozuje, ale osvobozuje též svět od všelike zevnější moci.

»Poznáte pravdu a pravda vás učiní svobodnými.« (Jan VIII., 32.) Kdyby byla pochybnost o tom, že křesťanství jest pravdou, tedy ona plná svoboda, jež ničím nemůže býti potlačena, kterou zakouší člověk, jakmile si osvojí křesťanské chápání života, byla by nepochybným důkazem jeho pravosti.

Lidé v nynějším stavu svém podobají se vyrojivším

se včelám, visícím v chumáči na větvi. Stav včel na větvi jest dočasný a nutně musí se změnit. Včely musí se zvednouti a najíti si nové obydlí. Každá včela to ví a chce změnit svůj stav i stav druhých, ale žádná toho nemůže učiniti, pokud tak neučiní ostatní. Všechny pak nemohou se najednou zvednouti, neboť jedna visí na druhé a překáží jí, aby se oddělila od roje, a proto všechny visí dále. Zdálo by se, že včely nemají z tohoto stavu nijakého východu, jak se to zdá lidem světským, kteří se zapletli v sítě společenského názoru na svět. Ale včelám nebylo by východu, kdyby každá z nich nebyla zvlášť žijícím tvorem, obdařeným křídly.

Nebylo by východu ani lidem, kdyby každý člověk nebyl živou, zvláštní bytostí, obdařenou schopností, osvojiti si křesťanský názor životní.

Kdyby žádná včela nevylétěla, ani ta, která by mohla letěti, též ostatní nikdy by se nepohnuly a roj nikdy nezměnil by svého stavu. A kdyby onen člověk, který osvojil si křesťanský názor životní, nepočal žíti podle tohoto názoru, aniž by čekal na jiné, člověčenstvo nikdy by nezměnilo svého stavu. A jako jest třeba, aby jedna včela rozepjala křídla, pozvedla se a vzletěla, a za ní druhá, třetí, desátá, stá, až by nehybně visící chumáč stal se volně letícím rojem včel, právě tak jest třeba, aby jeden člověk pochopil život tak, jak jej učí chápati křesťanství, a aby tak počal žíti a po něm aby to učinil druhý, třetí, stý, až by byl zničen onen začarovaný kruh obecného života, z něhož, stále se zdá, že není východu.

Ale lidé se domnívají, že osvobození všech lidí tímto způsobem bylo by příliš zdlouhavé, že jest nutno najíti a užítí jiného prostředku, kterým by bylo možno osvoboditi všechny rázem. Tak jako kdyby včely, které se chtějí zvednouti a uletěti, poznaly, že by příliš dlouho

musily čekati, až by se celý roj zvedl po jedné včele, ale že jest potřebí najíti takového prostředku, při kterém by nebylo nutno, aby každá včela zvlášť rozepjala křídla a vyletěla, nýbrž celý roj spolu aby letěl, kam třeba. Ale to není možno: dokud první, druhá, třetí, stá včela volně nerozepne svých křídel a nevyletí, nevyletí ani roj a nenajde nového obydlí. Pokud každý člověk zvlášť neosvojí si křesťanský názor životní a nezařídí podle něho život, nerozřeší se neshoda života lidského a neustanoví se nové formy života.

Nejvíce překvapujícím zjevem naší doby jest hlásání poddanství, které se rozšiřuje v masách nejen vládami, ale i těmi lidmi, kteří, hlásajíce socialistické teorie, pokládají se za obhájce svobody.

Lidé tito hlásají, že zlepšení života a uvedení skutečnosti v souhlas s vědomím vznikne nikoliv následkem osobního úsilí různých lidí, nýbrž samo sebou, následkem jistého, kýmsi způsobeného násilného převratu společenského. Hlásají, že není potřebí, aby lidé šli vlastníma nohama, kam chtějí neb jíti mají, ale že pod nimi vznikne taková půda, po které přijdou, kam mají přijíti, aniž by kráčeli vlastníma nohama. A proto všechno úsilí jejich má cílití ne k tomu, aby šli podle sil svých tam, kam jíti nutno, nýbrž aby stojíce na jednom místě zřizovali tuto myšlenou půdu.

V ohledu národohospodářském hlásá se teorie, jejíž podstata záleží v tom, že čím hůře, tím lépe, že čím více se bude hromaditi kapitál a proto i utlačovati pracovník, tím blíže jest osvobození, a že proto všeliké osobní úsilí lidské osvoboditi se od nátlaku kapitálu jest — neužitečné; v ohledu státním se hlásá, že čím větší bude moc vlády, která se musí podle této teorie zmocniti neuchváceného posud oboru soukromého

života, tím že bude lépe, a proto že jest třeba vyzývati vládu, aby se vměšovala do soukromého života; vzhledem k politickým a mezinárodním poměrům se hlásá, že rozmnoží-li se prostředky vyhubení, rozmnoží-li se vojska, dojde k nutnému odzbrojení prostřednictvím kongresův, smírčích soudů atd. A divná věc, že krátkozrakost lidská jest tak veliká, že lidé věří těmto teoriím, nehledíce na to, že celý postup života, každý krok ku předu svědčí o jich nespolehlivosti.

Lidé trpí utiskováním, a aby byli zbaveni tohoto utiskování, radí se jim vymýšleti všeobecné prostředky ke zlepšení svého stavu, kterých bude užito mocí, sami pak dále aby se podrobovali moci. A tím patrně stále jen mohutní moc a tím se rozmnožuje utiskování.

Žádný blud nevzdaluje lidi tak velice od toho cíle, jehož se snaží dosíci, jako právě tento. Lidé, aby dosáhli cíle, který si vytkli, užívají všemožných, nejrůznějších prostředků, jen ne jednoho, prostého a přímého prostředku, který jest každému na snadě. Lidé vymýšlejí nejchytřejší způsoby, jak změnit tento stav, jenž je tíží, jenom ne právě ten nejpřirozenější, aby totiž nikdo nečinil toho, čím tento stav vzniká.

Vypravovali mně příhodu, jež se stala odvážnému stanovému,[26] který, když přijel do vesnice, kde se bouřili sedláci a kam též bylo povoláno vojsko, odhodlal se utišiti vzbouření v duchu Nikolaje I. sám, svým osobním vlivem. Přikázal přivésti několik vozů prutů a shromáždív všechny mužíky do obilnice, sám tam s nimi vešel, zamkl se a tak s počátku postrašil mužíky svým křikem, že poslouchajíce jeho příkazu počali se mrskati navzájem. A tak mrskali se vespolek, až vyskytl se jeden hlupáček, který se nedal a křikl na

[26] Stanovoj — policejní úředník s výkonnou mocí nad určitým počtem vesnic. (Pozn. překl.)

své druhy, aby přestali se vespolek mrskati. Tu teprve přestalo mrskání a stanovoj vyběhl z obilnice. Těhle rady hlupáčkovy nijak nemůže uposlechnouti lidská společnost, ve které lidé neustávají sami sebe mrskati, a tomuto mrskání sebe učí i jiné jako poslednímu slovu moudrosti lidské.

Skutečně, možno-li si představit více překvapující příklad toho, jak lidé mrskají sami sebe, než tu pokoru, s kterou lidé našeho věku plní tytéž povinnosti na ně vkládané, jež zotročují je, zejména povinnost vojenskou. Lidé, jak patrně, uvádějí se do poroby sami, trpí touto porobou a věří, že to tak musí býti, že to nic neznamená a nepřekáží osvobození lidí, které kdesi jaksí se připravuje, nehledíce na stálé a stálé sesilování poroby.

Skutečně, člověk našeho věku žije, ať je kdokoliv (nemluvím o pravém křesťanu, nýbrž o obyčejném člověku naší doby), vzdělaný neb nevzdělaný, věřící neb nevěřící, bohatý neb chudý, mající rodinu neb bez rodiny.

Takový člověk žije při své práci a svých zábavách, užívaje plodů své neb cizí námahy pro sebe neb své blízké, jako všichni lidé, nenávidě utiskování a odříkání každého způsobu, nepřátelství a strasti.

Žije spokojeně, náhle přijdou k němu lidé a praví: »Předně slib a přisahej nám, že budeš otrocky nás poslouchati ve všem, co ti přikážeme — a že budeš pokládati za nezvratnou pravdu a podrobovati se všemu, co vymyslíme, rozhodneme a nazveme zákonem; za druhé vydej část svých námah v naši správu; užijeme těch peněz k tomu, abychom tě udržovali v porobě a nedovolili, abys násilím se protivil našim opatřením; za třetí vol a sám se dej voliti v domnělé účastníky vlády, věda, že správa se bude díti

zcela nezávisle na oněch hloupých řečech, které budeš pronášeti s podobnými sobě a že se bude dít po vůli naší a po vůli těch, v čí ruce jest vojsko; za čtvrté v určitý čas dostav se k soudům a buď účasten všech oněch nesmyslných surovostí, jichž se dopouštíme na lidech, kteří naší vinou pobloudili a upadli ve zkázu, ve způsobě žalářů, vyhnanství, samovazby a poprav. A konečně za páté, vrchol toho všeho, nehledě na to, že budeš v nejpřátelštějších stycích s lidmi jiných národův, buď připraven, abys ihned, jakmile ti přikážeme, ony z těchto lidí, na které ti ukážeme, pokládal za své nepřátele a působil osobně nebo někým najatým ke zničení, oloupení, vraždění jejich mužů, žen, dětí, starcův, — snad i svých sourozencův, snad i rodičů, zlíbí-li se nám.

Zdalo by se, že na takovéto požadavky může odpověděti každý neomámený člověk naší doby:

»A proč bych to vše činil?« Zdalo by se, že s údivem musí říci každý duševně zdravý člověk: »Proč bych sliboval poslouchati ve všem, co mi přikazuje dnes Salisbury, zítra Gladstone, dnes Boulanger, zítra sněmovna týchž Boulangerův, dnes Petr III., zítra Kateřina, pozítří Pugačev, nyní šílený bavorský král a zítra Vilém. Proč bych sliboval jim poslušnost, když znám je jako lidi špatné — nebo hloupé nebo vůbec jich neznám? Proč bych jim dával pod záminkou daní ovoce svých námah, věda, že peněz těch bude užito na podplácení úředníků, na žaláře, kostely, vojska, na špatné věci, ano i na moji porobu? Proč bych mrskal sám sebe? Proč bych mařil čas, přimhuřoval oči a ponechával násilníkům podobu zákonitosti, účastnil se voleb a přetvařoval se, jako bych byl účasten ve správě, ačkoliv vím velmi dobře, že řízení vlády je v ruce těch, v jichž ruce jest vojsko. Proč bych měl míti při soudech

účast v trýznění, trestání lidí za to, že pobloudili, když vím, jsem-li křesťanem, že zákon pomsty nahrazen jest zákonem lásky, a jsem-li vzdělaným člověkem, že tresty nečiní lidí, kteří jimi jsou stíženi, lepšími, ale horšími. A hlavně proč bych jen z toho důvodu, že klíče od Jerusálémského chrámu jsou u toho a ne u onoho arcibiskupa, že v Bulharsku bude knížetem onen a ne tento Němec a že tuleně loví angličtí a ne američtí kupci, proč bych pokládal za své nepřátele lidi sousedního národa, s kterými jsem dosud žil a chci žít v lásce a shodě, najal vojáky nebo sám šel je ubíjet a ničit a sám sebe vydával jejich útoku?

A hlavně proč bych spoluúčinkoval ať osobně, ať najímáním vojenské moci v porobě a vraždění svých bratří a otcův? Proč bych mrskal sám sebe? Všeho toho není mi potřebí, všechno to jest mi škodlivé a všechno to v každé příčině jest nemravné, mrzké, hanebné. Proč bych to tedy činil? Pravíte-li, nebudu-li tak činiti, že bude se mi díti od někoho zlo, tedy předně není mi od nikoho obávati se většího zla, než ono zlo, které byste mi způsobili, kdybych vás poslechl, a za druhé jest mi zcela jasno, že nebudeme-li se sami mrskati, nebude též nikdo mrskati nás.

Vláda — toť králové, ministři, úředníci s péry, kteří mne nemohou přinutiti k ničemu, jako onen stanový mužiků; k soudu, do vězení, na popravu nepovedou mne násilně oni králové a úředníci s péry, ale titíž lidé, kteří jsou právě v takovém stavu jako já. A jim jest taktéž neužitečno, škodливо a nepříjemno býti mrskánu, jako mně, a proto podle vši pravděpodobnosti, otevřu-li jim oči, nejen nesmí proti mně užiti násilí, ale musí učiniti totéž co já.

Za třetí i kdyby se stalo, že bych za to musil trpěti, tedy přece jest mi výhodnějším, abych byl poslán

do vyhnanství nebo zavřen do žaláře, neboť bych si uchoval aspoň zdravý rozum a to dobro, které ne-li dnes neb zítra, tedy zajisté za velmi krátkou dobu musí zvítěziti, a to vše bylo by výhodnějším, než trpěti za hloupost a zlo, které dnes neb zítra musí padnouti. A proto i v tomto případě jest výhodnějším vydati se v nebezpečnoství, že mne pošlou do vyhnanství, že mne zavřou do žaláře, ano i smrtí potrestají, než to, že vlastní vinou prožiji celý život v porobě špatných lidí, že mohu býti zničen vpádem nepřítele, jím hanebně zmrzačen a zabit, chtěl-li bych zachrániti dělo nebo nikomu nepotřebnou hrstku země, aneb hloupý cár, zvaný praporem.

Sám sebe mrskati nechci a nebudu. Proč bych to činil? Čiňte to sami, chcete-li, ale já nebudu.«

Zdalo by se, že by každého člověka naší doby musily vésti k tomu, aby tak odvětil a tak jednal, nejen náboženský a mravní cit, ale zcela prostý úsudek a rozvaha. Ale nikoliv: lidé společenského názoru životního domnívají se, že takto jednati není potřebí, ano že to škodí dostižení cíle osvoboditi lidi od poroby, ale že jest třeba dále mrskati se vespolek jako oni mužící stanového a těšiti se, že žvatláme-li na sněmech a schůzích, zřizujeme-li dělnické spolky, procházíme-li se 1. května po ulicích, činíme-li pikle a potají dráždíme vládu, která nás mrská, tím že velmi brzo se osvobodíme, kdežto zatím více a více stáváme se nevolníky.

Nic tak nepřekáží osvobození lidí jako tento podivný blud. Na místě, aby každý člověk věnoval své síly na osvobození sama sebe a na změnu svého názoru životního, lidé vyhledávají zevnějšího celkového prostředku k osvobození a tím stále víc a více ukovávají se v pouta.

Jest tomu tak, jako kdyby lidé tvrdili, že k roznícení žáru není potřeba rozpáliti každý uhel, ale že jest třeba rozložiti uhlí určitým způsobem.

A zatím se jeví v poslední době patrnějším a patrnějším, že osvobození všech lidí bude skutečně teprve po osvobození každé osoby zvlášť. Okolnost, že lidé ve smyslu křesťanského chápání života sami se jednotlivě osvobozují od poddanství vládě, což bylo dříve výminečným a nevídaným zjevem, nabyla v poslední době významu, ohrožujícího moc vládní. Jestliže se za dřívějších časů, za časů římských, za středověku stávalo, že křesťan vyznává své učení, odpíral účastniti se obětí, klaněti se císařům, bohům nebo za středověku klaněti se obrazům, uznávati vládu papežskou, tedy odpírání to bylo předně nahodilé: člověk mohl ocitnouti se ve stavu, že musil přiznati svou víru, ale mohl také žíti bez takového donucení. Nyní však jsou těmto zkouškám víry podrobeni všichni lidé bez výjimky. Každý člověk naší doby musí býti účasten v surovostech pohanského života, anebo jej zavrhnouti. A za druhé v oněch dobách, kdy odpírali klaněti se bohům, obrazům, papeži, nebyly to zjevy pro vládu podstatné. Vláda zůstávala stále stejně silnou, ať kolikkoliv lidí klanělo nebo neklanělo se bohům neb obrazům nebo papeži. Nyní však odpor proti nekřesťanským požadavkům vlád podrývá kořen samé moci vládní, neboť na plnění těchto nekřesťanských požadavků spočívá moc vlády. Světské moci postupem života dospěly k takovému stavu, že musejí, mají-li se udržeti, požadovati ode všech lidí takových činů, které nemohou býti vykonány lidmi, vyznávajícími pravé křesťanství. A proto v naší době každé vyznávání pravého křesťanství jednotlivcem podrývá moc vlády ze základů a nutně vleče za sebou osvobození všech.

Zdalo by se, co vlastně jest důležitého na takových zjevech, jako jest odpor několika desítek šilenců, jak jim říkají, kteří nechtějí přísahati vládě, nechtějí platiti daní, účastniti se soudů a konati vojenskou službu? Takoví lidé potrestají se, odstraní a zůstává při starém. Zdalo by se, že zjevy tyto nejsou nijak důležité, ale zatím právě tyto zjevy podryvají více než jiné moc vlády a připravují půdu k osvobození lidí. To jsou ony jednotlivé včely, které počínají se oddělovati od roje a létají kolem, očekávajíce nezbytnost, že celý roj musí se zvednouti za nimi. Vlády to vědí a bojí se těchto zjevů více než všech socialistů, komunistů, anarchistů a jejich spiknutí s dynamitovými bombami.

Nastupuje nový panovník; podle obecného pravidla a zavedeného pořádku se požaduje, aby všichni poddaní přísahali nové vládě. Činí se všeobecné opatření. Všichni jsou povoláni do chrámu, aby přísahali. Náhle jeden člověk v Permi, druhý v Tule, třetí v Moskvě, čtvrtý v Kaluže prohlašují, že přísahati nebudou a své odmítnutí přísahy vysvětlují všichni, aniž se vespolek smluvili, stejnou příčinou, totiž tím, že podle křesťanského učení přísaha jest zapovězena, a kdyby ani nebyla zapovězena, že nemohou v duchu křesťanského zákona slíbiti konati ony špatné skutky, které se na nich žádají při přísaze, jako: udávati všechny ty, již porušovali by zájmy vlády, hájiti svou vládu se zbraní v ruce nebo napadati její nepřátele. Volají je k soudcům, policejním správcům, kněžím, gubernátorům, napomínají je, prosí, vyhrožují i trestají, ale oni trvají na svém rozhodnutí a nepřísahají. Uprostřed milionů, kteří přísahali, žijí desítky těch, kteří nepřísahali. Těchto se vyptávají: »Jak, vy jste nepřísahali? — »Nepřísahali.« — »A co, nic?« — »Nic.«

Všichni poddaní vládě mají povinnost platiti daně.

Všichni platí, ale jeden člověk v Charkově, druhý v Tveři, třetí v Samaře zpěčují se platiti daně, všichni mluvíce totěž, jako by se smluvili. Jeden praví, že zaplatí jen tenkrát, když mu řeknou, nač budou vynaloženy peníze od něho vybrané. Jestli na užitečné věci, že sám dá ještě více, než co na něm žádají. Pakli však na špatné, nedá dobrovolně ničeho, protože podle zákona Kristova, jež zachovává, nemůže míti účastenství ve špatných věcech. Totěž, jen že jinými slovy, mluví i druzí a daní dobrovolně nedají.

Těm, na nichž je si co vzíti, odnímají jmění násilně, ty pak, na nichž si není čeho vzíti, nechávají v pokoji.

»Což nezaplatil jsi daní?« — »Nezaplatil.« — »A co pak, nic?« — »Nic.«

Jsou zavedeny průvodní listy. Každý, kdo odchází ze svého posavadního bydliště, jest povinen vzíti si průvodní list a zaplatiti zaň poplatek. Náhle na různých místech vyskytnou se lidé, kteří praví, že bráti si průvodní listy není třeba, že nemá se uznávati závislost na vládě, která žije jenom násilím, a lidé tito neberou si průvodních listův a neplatí za ně poplatku. A opět ničím není možno přinutiti těchto lidí, aby konali, co se na nich žádá. Zavírají je do vězení a zase pouštějí, a oni žijí bez průvodních listů.

Všichni sedláci jsou povinni konati policejské služby: policejních dozorců, pomocníků apod. Náhle v Charkově sedlák odřekne konati tuto povinnost a své odřeknutí vysvětluje tím, že podle křesťanského učení, které vyznává, nemůže nikoho poutati, zavírat ani voditi z místa na místo. Totěž prohlašuje sedlák v Tveři, v Tambově. — Sedlákům nadávají, bijí je, do vězení vrhají, ale oni trvají na svém rozhodnutí a nekonají, co protiví se jejich víře. I přestanou je bráti za dozorce. A opět nic.

Každý občan má býti účasten při soudě jako porotce. Náhle nejrůznější lidé: povozníci, profesori, kupci, mužici, šlechtici jakoby se smluvili, zřikají se těchto povinností nikoli z příčin zákonem uznávaných, nýbrž proto, že soud sám podle jejich přesvědčení jest věcí nezákonnou, nekřesťanskou, která nesmí existovati. Tyto lidi pokutují, snažíce se zabrániti, aby nepověděli veřejně o příčinách svého odporu a na jich místo berou jiné. Taktéž jednají i s těmi, kteří z těchže příčin nechtějí býti svědky při soudě. A opět nic.

Všichni lidé od 21. roku jsou povoláni k losování. Náhle jeden mladík v Moskvě, druhý v Tveři, třetí v Charkově, čtvrtý v Kyjevě, jakoby se byli dříve umluvili, dostaví se na úřad a prohlašují, že nebudou ani přísahati ani sloužiti, protože jsou křesťané. Uvedu podrobnosti jednoho z prvních případů, jenž mi jest dobře znám, kdy odpor počal jeviti se již častěji.[27] Ve všech ostatních případech opakovalo se skoro totéž. Mladík prostředního vzdělání vyslovuje svůj odpor v moskevské městské radě. Jeho slov si nevšímají a žádají, aby pronesl slova přísahy jako ostatní. On přísahati nechce a poukazuje na určité místo v evangeliu, kterým přísaha se zapovídá. Jeho důvodů si nevšímají a žádají, aby vykonal rozkaz, ale on ho nevykonává. Tu se domnívají, že je sektář a proto že nesprávně pojímá křesťanství, tj. ne tak, jak je vykládají kněží vládou placení. I odvádějí mladíka ve vojenském průvodu ke kněžím, aby jej poučili. Kněží počínají mladíka poučovati, ale jejich úsilí ve jménu Kristově zřikati se Krista, jak zřejmo, na mladíka neúčinkují, pročež jej posílají zpět k vojsku oznamující, že jest nenapravitelným. Mladík stále nepřisáhá a zjevně

[27] Všechny podrobnosti jak tohoto případu tak i předcházejících jsou vzaty ze skutečnosti. (Pozn. sp.)

odpírá konati vojenské povinnosti. Tento případ zákony nepředvídaly. Dopustiti, aby se odpíralo vykonávati požadavky vlády nelze, avšak nelze také pokládati tento případ za pouhou neposlušnost. Aby se zbavili tohoto obtížného mladíka, rozhodnou se vojenští představení po společné poradě prohlásiti jej za revolucionáře a dopravují ho s vojenskou stráží do kanceláře tajné policie. Policejní úředníci a žandarmové vyptávají se mladíka, ale vše, co mluví, nenáleží ani pod jeden známý jim přestupek, tak že není nijak možno obviniti jej z revolucionářských činů, ani ze spiknutí, neboť on prohlašuje, že nechce ničeho rušiti, ale naopak zavrhuje veškeré násilí a ničeho netají, nýbrž vyhledává příležitosti, aby mohl zcela upřímně mluvit i konati vše, co mluví a koná. A žandarmové bez ohledu na to, že se jim v té věci nedostává zákonů, právě tak jako kněží, odesílají mladíka zpět k vojsku, neboť nemají příčiny, proč by ho obvinili. Představení se opět radí a rozhodnou, že mladík bude přijat a zapsán do vojska, třeba že nepřisahal. Oblékají ho, zapisují a odesílají se stráží na stanoviště vojenské. Na vojenském stanovišti představený oddíl, ke kterému se mladík dostal, opět žádá na něm konání vojenských povinností, ale on opět odpírá poslušnost a ostatním vojákům vysvětluje příčinu svého odporu pravě, že jako křesťan nemůže dobrovolně připravovati se k vraždění, které jest mu zákonem Mojžišovým zapovězeno.

Dějištěm jest venkovské město. Případ ten vzbuzuje zájem ano i živou účast nejen v obecnstvu, ale i mezi důstojníky, pročez představení neodvažují se užiti obyčejného disciplinárního prostředku za odepření poslušnosti. Aby se neřeklo, zavřou ovšem mladíka do vězení a píší k vyšší vojenské instanci, co mají činiti. Z oficiálního stanoviska jest odepření vojenské služby,

kteřou koná sám car a které žehná i církev, šílenstvím, a proto píší z Petrohradu, aby mladíka, který asi nemá zdravého rozumu, k vyšetření duševního zdraví a k vyléčení dopravili do blázince, avšak aby s ním krutě nejednali. Dopravují ho tam v naději, že tam již zůstane, jako před desíti lety jiný mladík, který v Tveři odepřel vojenskou službu a kterého v blázinci mučili tak dlouho, až se pokořil. Avšak ani tento způsob nechrání vojenskou vládu před nepohodlným člověkem. Lékaři ho prohlížejí, velice se zajímají o něho a rozumí se, když při něm nenašli žádných příznaků duševní choroby, posílají ho opět k vojsku. Tam jej přijímají, tváříce se, jakoby na jeho odpor a příčiny jeho zapomněli, přikazují mu opět jít na cvičení a on opět v přítomnosti ostatních vojínů odporuje a vysvětluje příčiny svého odporu. Věc ta poutá k sobě stále víc a více pozornost jak vojínů tak obyvatelů města. Zase píší do Petrohradu a odtamtud přichází rozhodnutí, aby mladíka přeložili k vojsku, stojícímu na hranicích, do krajin, kde vojsko je ve válečném stavu, kde za odepření poslušnosti je možno zastřeliti jej a kde to může nepozorovaně projít, poněvadž ve vzdáleném kraji tomto jest velmi málo Rusův a křesťanů, ale většina cizinců a mohamedánů. Tak se také stane. Mladíka zapisují k vojsku, ležícímu v Zakaspickém kraji a spolu s provinilci dopravují jej k představenému, známému svou rozhodností a přísností.

Po celý ten čas, při všech posílkách z místa na místo zacházejí s mladíkem hrubě, nechávají ho v zimě, o hladu a v nečistotě a vůbec všelikým způsobem činí mu život trapným. Ale vším tímto mučením nedává se pohnouti, aby změnil své rozhodnutí. V Zakaspickém kraji, kde opět přikazují mu, aby šel na stráž se zbraní, opět odpírá poslušnost. Neodpírá státi vedle

stohů sena, kam ho posílají, ale odpírá vzítí zbraň a prohlašuje, že v žádném případě proti nikomu neužije násilí. To vše se děje před ostatními vojíny. Takový odpor bez trestu nechati nelze, vydávají tedy mladíka soudu pro porušení disciplíny. Soud rozhodne a mladíka odsoudí k vojenskému žaláři na dva roky. Opět posílají jej postrkem s provinilci na Kavkaz a tam zavírají ho do žaláře, kde upadne v libovolnou moc žalářníkovu. Tam ho mučí půl druhého roku, ale on přece nemění svého rozhodnutí, že nevezme do rukou zbraně a každému, s kým se setká, vysvětluje, proč toho nečiní, až na konci druhého roku ještě před vyměřenou lhůtou jej pouštějí na svobodu počítajíce protizákonně pobyt jeho v žaláři za službu, jen aby se ho co nejdříve zbavili.

Právě tak jako tento mladík, jednají i jiní lidé v různých končinách Ruska, jakoby se byli smluvili, a ve všech těchto případech jest způsob jednání vlády právě tak bázlivý, neurčitý a skrytý. Některé takové lidi dopravují do blázinců, jiné přidělí k písarům a přeloží do Sibíře, některé učiní lesníky, jiné zavírají do žalářů a opět jiné pokutují. I nyní sedí ve vězení několik lidí, kteří kladli odpor, nikoliv pro pravou příčinu — proto, že zavrhovali zákonitost jednání vlády, nýbrž pro neplnění soukromých požadavků představenstva. Tak nedávno záložního důstojníka, který neoznámil svého bydliště a prohlásil, že již nebude sloužiti u vojska, pokutovali třiceti rubly pro neplnění nařízení vládních, které dobrovolně zaplatiti též odepřel. Nedávno rovněž několik sedláků a vojínů, kteří odepřeli cvičiti a bráti do rukou zbraň, posadili do vězení pro neposlušnost a odmítání.

A případy tohoto odepření plniti vládní požadavky, odporující křesťanství, zvláště odepření vojenské

služby, dějí se v poslední době nejen v Rusku, ale všude. Tak mi je známo, že v Srbsku lidé z tak řečené sekty Nazarénů stále odpírají konati vojenskou službu a že rakouská vláda již několik let s nimi marně zápasí, dávajíc je do vězení. R. 1885 bylo takových odepření 130. Víím, že ve Švýcarsku v 90. letech na zámku v Chilloně seděli lidé proto, že odepřeli konati vojenskou povinnost, kteří ani po trestu nezměnili svého smýšlení. Takový odpor byl též ve Švédsku, a ti, u nichž odpor se objevil, byli taktéž uvězněni, ale vláda před lidem tyto případy pečlivě skrývala. Byl takový odpor i v Prusku. Víím, že gardový poddůstojník, jenž r. 1891 v Berlíně ohlásil představenstvu, že jako křesťan déle nesetrvá ve službě, bez ohledu na všechny domluvy, hrozby a tresty zůstal při svém. Na jihu Francie vznikla v poslední době společnost lidí, nazývajících se Hinšistové, (zprávy tyto jsou vzaty z »Peace Héroid« r. 1891, červenec), jejíž členové zřikají se na základě křesťanského učení konati vojenskou povinnost; nejprve byli dáváni do nemocnic, ale nyní, když se počet jich rozmnožil, jsou trestáni pro neposlušnost, ale zbraně přece do ruky neberou.

Socialisté, komunisté, anarchisté, se svými bombami, pobuřováním a revolucemi nejsou pro vládu daleko tak hrozni jako tito jednotliví lidé z různých stran, kteří svůj odpor odůvodňují na základě jednoho a téhož, všem známého učení.

Každá vláda ví, jak a čím má se chrániti před revolucionáři, má k tomu prostředky a proto těchto vnějších nepřátel se nebojí. Ale co má dělati s lidmi, kteří vystupují proti neužitečnosti, zbytečnosti a škodlivosti všelikých vlád, nezápasí s nimi, nýbrž jen jich nepotřebují, obcházejí se bez nich a proto nechtějí v nich míti účastenství?

Revolucionáři praví: »Vládní zřízení jest špatné v tom a v tom, jest nutno je zrušiti a zaměnití takovým a takovým.« Křesťan však praví: »Nevím ničeho o vládním zřízení, o tom, k čemu jest dobré nebo špatné a nechci je rušiti, zejména proto, že nevím, je-li dobré či špatné, ale právě z té příčiny je také nechci podporovati. A nejen že nechci, ale ani nemohu, protože to, co se ode mne žádá, protiví se mému svědomí.«

Svědomí pak křesťana protiví se všechny povinnosti státní, i přísaha, i daně, i soudy, i vojsko. A právě na těchto povinnostech spočívá všechna moc státu.

Nepřátelé revolucionářští zápasí s vládou zevně. Křesťanství pak vůbec nezápasí, ale ničí základy vlády uvnitř.

Uprostřed ruského národa, v kterém nikdy, zvláště od časů Petra I., neumlkal protest křesťanství proti vládě, uprostřed ruského národa, v němž jest uspořádání života takové, že lidé v houfech odcházeli do Turecka, do Číny, do neobydlených zemí a nejen nepotřebují vlády, ale hledí na ni vždy jako na nepotřebné břímě a snáší ji jen jako neštěstí, ať jest turecká, ruská nebo čínská, — uprostřed ruského národa počali se objevovati v poslední době stále častěji a častěji případy vědomého, křesťanského osvobození jednotlivců od poddanství vládě. A projevy tyto jsou nyní vládě obzvláště hrozny jednak tím, že ti, kteří odříkají se jí, často nenáleží k tak zvaným nižším nevzdělaným stavům, nýbrž k lidem středního i vyššího vzdělání, jednak tím, že tito lidé nevysvětlují svého odmítání nějakým zvláštním mystickým vyznáním, jak to bývalo dříve, ani je neslučují s nějakými pověrami a náboženským blouzněním, jako to činí sekta skopců nebo běhounů, ale za příčiny svého odřeknutí udávají pravdy zcela prosté a jasné, všem přístupné a všemi

uznáváné.

Tak nechťejí platiti daní, protože daní užívá se k účelům násilnickým, jako: k platu násilníkům, vojsku, na stavby žalářů, pevností, na děla, kdežto oni jakožto křesťané pokládají účast v těchto věcech za hříšnou a nemravnou.

Ti, kteří odmítají všeobecnou přísahu, nechťejí ji konati proto, že se přičí smyslu křesťanského učení slíbíti poslušnost vládě, tj. lidem, oddávajícím se násilí; při soudech nechťejí proto přísahati, že přísaha jest evangeliem přímo zapovězena; nechťejí zastávati policejní úřady proto, že se při těchto úřadech přihází nutnost užítí násilí proti svým bratrům a mučiti je, a toho křesťan činiti nemůže; nechťejí se účastniti soudu proto, že každý soud pokládají za plnění zákona pomsty, neslučitelného s křesťanským zákonem odpouštění a lásky; nechťejí míti nijakou účast ve vojenských přípravách a ve vojsku, protože nechťejí a nemohou býti katy a nechťejí připravovati se ke katanství.

Všechny motivy těchto odřeknutí jsou takové, že vlády nemohou je trestati, byť byly sebe bezohlednější. Aby mohly trestati taková odmítnutí, musily by samy vlády nutně zřici se rozumu i dobra. Ony však ujišťují lidi, že vládnou ve jménu rozumu a dobra. —

Co mají vlády dělati s těmito lidmi?

Vlády ovšem mohou všechny své nepřátele, kteří chtějí je násilně svrhnouti, pobíti, popravit, pozavírat na vždycky do vězení a káznic; mohou zlatem zasypati polovinu lidí, kterých potřebují a koupiti si je; mohou podříditi si miliony ozbrojených lidí, kteří jsou hotovi zničiti všechny nepřátele vlády. Ale co mohou dělati s lidmi, kteří nechťejí ničeho ani rušiti ani zřizovati, ale přejí si jenom, aby sami, ve svém životě nemusili

ničeho konati, co se přičí křesťanskému učení, pročez nechtějí plniti nejjobecnějších a proto nejnutnějších povinností k vládě.

Kdyby to byli revolucionáři, hlásající násilí, vraždu a konající takové skutky, tu by protičinnost byla snadná: některé by podplatili, jiné oklamali, ještě jiné zastrašili, ty pak, kteří by se nedali ani podplatiti, ani oklamati, ani zastrašiti, prohlásili by za zločince, za nepřátele společnosti, smrtí by je potrestali nebo uvěznili, a lid by činnost vlády schválil. Kdyby to byli nějakí náboženští blouznivci, hlásající nějakou zvláštní víru, snad by se zavrhla i ta pravda, kterou hlásají, pro ony lživé pověry, jež ku svému učení přiměšují. Ale co činiti s lidmi, kteří nehlasají ani revoluce, ani nějakých zvláštních dogmat náboženských, ale jenom zdráhají se činiti někomu zlo, nechtějí přísahati, platiti daně, účastniti se soudu, konati vojenskou službu, plniti takové povinnosti, na kterých se zakládá celé zřízení vládní? Co činiti s takovými lidmi? Podplatiti jich nelze: důkazem jejich nezištnosti jest samo ono nebezpečí, kterému se dobrovolně vydávají. Rovněž nelze jich oklamati tím, že toho žádá Bůh, neboť jejich odřeknutí zakládá se na jasném, nepochybném zákoně božím, hlásaném i těmi, kteří chtějí lidi přinutiti, aby jednali proti němu. Ještě méně jest možno zastrašiti je hrozbami, neboť strasti a utrpení, kterým budou vydáni pro své smýšlení, touhu jejich vyznávati tyto zásady jenom ještě sesílí, v jejich zákoně pak jest přímo řečeno, že máme více poslouchati Boha, než lidi a že nemáme báti se těch, kteří mohou zahubiti tělo, ale toho, kdo může zahubiti tělo i duši. Popraviti je nebo doživotně zavřítí, není též možno. Lidé tito mají minulost, mají přátele; myšlenky a činy jejich jsou známy, všichni je znají jako lidi mírné, dobré, pokojné,

i není možno prohlásiti je za zločince, kteří musí býti odstraněni pro bezpečí společnosti. A smrt lidí, kteří jsou ode všech uznáváni za dobré, vzbudí obhájce, vysvětlovače odporu. A třeba jen vysvětliti příčiny odporu, aby bylo všem jasno, že ony příčiny, pro které tito křesťané nechtějí plniti vládních požadavků, jsou stejné pro všechny ostatní lidi a že již dávno měli všichni činiti totéž.

Vlády jsou před odporem křesťanů ve stavu zoufalém. Vidí, že proroctví křesťanské se splňuje, přetrhává pouta ukovaných a osvobozuje lidi, kteří jsou nespokojeni, a rovněž vidí, že toto osvobození musí nezbytně zničit ty, kteří drží druhé v porobě. Vlády na to patří, vědí, že hodiny jejich jsou sečteny a nic nemohou činiti. Vše, co mohou pro svou spásu učiniti, jest jen to, že mohou hodinu své záhuby prodloužit. To také činí, ale stav jejich je přece zoufalý.

Stav vlád podobá se stavu dobyvatele, který snaží se zachrániti město zapalované samými obyvateli. Sotva že uhasí požár na jednom místě, chytá na dvou jiných; sotva že ustoupí před ohněm, odstraní od veliké budovy, co počalo hořeti, chytá i tato budova na dvou koncích. Plameny tyto jsou ještě řídky, ale počínají hořeti ohněm, vzniknuvším z jiskry a neustávajícím, pokud nespálí vše.

A tu právě, když jsou vlády před lidmi, vyznávajícími křesťanství, v takovém stavu bez záštity a když jen maličko schází, aby byla zničena veškera tato moc, která se zdála býti tak mohutnou a na tolika stoletích se zakládající, tu najednou veřejní činitelové prohlašují, že nejen není potřebné, nýbrž škodlivé, ano i nemravné, aby každý zvláště osvobodil se od poroby. Jest tomu tak, jako kdyby někteří lidé dlouho pracující, aby učinili průchod vodě zadržené v řece, vykopalí již

celou strouhu a bylo by již jen třeba otevřít otvor, aby voda sama počala proudit a vykonala ostatní, v tom náhle přišli by jiní lidé a radili, že bylo by mnohem lépe, kdyby místo toho, aby pouštěli vodu, vystavěli nad řekou takový stroj s čerpadly, který by čerpal vodu s jedné strany a vyléval na druhou v tentýž proud.

Ale věc již došla příliš daleko: vlády cítí již svou bezbrannost a slabost, a lidé křesťanského smýšlení probouzejíce se ze spánku, počínají už cítiti svou sílu.

Oheň přinesl jsem na zemi, pravil Kristus, a jak toužím po té chvíli, až vzplane.

A oheň ten počíná pláti.

Poznámky pod čarou

X. kapitola

*Neužitečnost státního
násilí pro odstranění
zla. Mravní pokrok
lidstva neděje se jen
poznáním pravdy, ale
také ustálením veřejného
mínění.*

Křesťanství v pravém významu svém ruší stát. Tak bylo pojato hned s počátku, za to byl též Kristus ukřižován, a tak bylo vždycky pojímáno lidmi nespoutanými nutností schvalovati křesťanské vlády. Teprve od té doby, kdy hlavy států počaly přijímati křesťanství vnější, jen podle jména, vymýšlely se všechny ony nemožné, chytře sestrojené teorie, podle kterých bylo možno křesťanství sloučiti s vládou. Ale každému opravdovému a vážnému člověku naší doby musí býti zjevnou neslučitelnost pravého křesťanství — učení to pokory, odpouštění křivd, učení lásky — s vládou, s její zpupností, násilím, tresty a válkami. Vyznávati pravé křesťanství netoliko vylučuje možnost uznávati vládu, ale ničí i základy její.

Ale jestli tomu tak a jestli pravda, že křesťanství nelze sloučiti s vládou, naskytá se přirozeně otázka: co jest blahu lidstva potřebnější, co více zabezpečuje blaho lidí, státní forma života či její zrušení a záměna křesťanstvím.

Jedni praví, že je lidstvu více potřebí státu, že

zničení státní formy mělo by v zápětí zničení všeho, co lidstvo vypracovalo, že stát, jako dříve, tak i v budoucnosti bude jedinou formou vývoje lidstva, že všechno zlo, jež vidíme v národech, žijících ve státní formě, nepochází z této formy, nýbrž ze zlořádů, které mohou býti napraveny bez všelikého zrušení, a že lidstvo může dospěti k rozvoji a k vysokému stupni blahobytu a nezrušiti formy státní. Lidé takto smýšlející dotvrzují své mínění, jež zdá se jim býti nezvratným a filosofickým, důvody historickými, ba i náboženskými. Ale jsou lidé, kteří mají mínění opačné, poněvadž totiž byla doba, kdy lidstvo žilo bez státní formy, že forma tato jest jen dočasná a že musí přijíti doba, kdy lidé uznají za vhodnou formu novou a tato doba že přišla nyní. Lidé takto smýšlející dotvrzují své mínění, které se jim zdá též nezvratným a filosofickým, důvody jednak historickými, jednak náboženskými.

Lze napsati celé knihy na obhájení prvního mínění (již dávno jsou napsány a píší se stále), ale lze napsati též mnoho proti němu (i toho, ačkoliv nedávno, jest mnoho a výtečně napsáno).

A není možno dokázati ani to, co tvrdí obhájci státu, že totiž zničení státu bude míti za následek všeobecný zmatek, vzájemné loupeže, vraždy a zničení všech občanských zřízení, ba návrat lidstva k barbarství, ani rovněž to, co tvrdí protivníci státu, že lidé jsou již tak rozumní a dobří, že neloupí a neubíjejí druh druhá, dávají přednost mírnému jednání před nepřátelstvím, že sami, bez pomoci státu zřídí si vše, čeho jim bude třeba, a stát nejen že k tomu všemu nepřispívá, nýbrž naopak, pod záminkou, že lidi chrání, má na ně škodlivý a znemravňující vliv. Vymyšlenými úvahami nelze dokázati toho ani onoho, ještě méně pak jest možno to dokázati pokusem, poněvadž otázka záleží v tom, má-li

či nemá-li se činiti pokus. Otázka, zda přišla či nepřišla doba zrušení státu, zůstala by nerozřešitelnou, kdyby nestával jiný způsob života, nezvratného rozřešení této otázky.

Zcela nezávislým od čehokoliv jest rozhodnutí o tom, zda kuřata v hnízdě dospěla již tak, aby kvočna mohla se sehnati a kuřata z vajec pustiti, či nedospěla-li ještě tak dalece; zde bude nezvratným rozhodnutím, když kuřata sama, nemohouce již do vajec se vměstnati, počnou proklubávati se zobáčky a sama z nich vylézati.

Tak má se též otázka, přišla-li či nepřišla-li doba, aby lidé státní formu zničili a zaměnili ji novou. Nemůže-li již člověk, v němž vypělo vyšší poznání, dále plniti požadavků státu, nemá-li v něm již místa a zároveň nepotřebuje-li již ku své ochraně státní formy, pak otázka, zda lidé dospěli či nedospěli k tomu, aby státní forma byla odstraněna, jest rozřešena samými lidmi, ze státu již vyrostlými, kteří nemohou býti žádnou silou do něho vráceni, rozřešena jest ze stránky zcela jiné a právě tak nezvratně, jako byla rozřešena pro kuře, vyklubavší se z vejce, do něhož žádná síla světská nemůže již je vrátiti.

»Možná, že státu bylo a jest potřebí ke všem oněm účelům, které mu přepisujete,« praví člověk, jenž si osvojil křesťanský názor životní, »vím jen, že jednak státu již není mi potřebí, jednak že nemohu již konati, čeho jest třeba, aby stát trval. Zřizujte si pro sebe, čeho pro svůj život potřebujete, já však nemohu dokazovati ani obecnou potřebu, ani obecnou škodlivost státu, vím jen, čeho mi jest třeba a čeho netřeba, co mi jest možno a co nemožno. Víím o sobě, že mně není potřebí oddělovati se od jiných národův a proto nemohu uznávati svou výmínečnou příslušnost k nějakému národu, státu a poddanství nějaké vládě; víím o sobě, že

mně jsou nepotřebna všechna ona zařízení vládní, která jsou ve státech zřizována, a proto nemohu, odvraceje se od lidí, kteří potřebují mé práce, dávatí ji jako daň na zařízení mně nepotřebná a pokud vím, škodlivá; vím o sobě, že mně není třeba ani správy, ani soudů, prováděných násilím, a proto nemohu se účastniti ani v tom ani v onom; vím o sobě, že mi není potřebí ani napadati jiné národy a ubíjeti je, ani před nimi se hájiti se zbraní v rukou, a proto nemohu se účastniti válek a příprav k nim. Zcela možná, že jsou lidé, kteří to vše pokládají za potřebné a nutné, já však nemohu o to vésti s nimi spor, vím jen o sobě, za to však určitě vím, že mi toho potřebí není a že to činiti nemohu. Není mi toho potřebí a nemohu to činiti nikoli proto, že se tak chce mně, mé osobě, ale proto, že toho nechce Ten, který mne poslal do života a dal mi nepochybný zákon, aby mi byl vodítkem v tomto životě.«

Byť jakékoliv důvody přivedly lidi k poznání, že jest škodlivou odstraniti vládní moc a že toto odstranění může zroditi neštěstí, lidé, již ze státní formy vyrostli, nemohou míti v ní již místa.

A kdyby kolikkoliv a jakékoliv důvody uváděly se o nutnosti státní formy, člověk, jenž z ní vyrostl, nemůže vrátiti se k ní, nemůže míti účasti ve věcech, které zavrhuje jeho smýšlení, jako vyrostlá kuřata nemohou vrátiti se do skořepiny, z níž vyrostla.

»Ale jestli tomu tak,« praví obhájci panujícího zřízení, »tedy přece odstranění vládního násilí možno a žádoucí bylo by jen tenkrát, kdyby všichni lidé byli křesťany. Pokud toho není, pokud jsou mezi lidmi, kteří se jen nazývají křesťany, také lidé nekřesťané, lidé zlí, hotoví pro svou choutku škoditi jiným, nebylo by odstranění vládní moci blahem pro ostatní lidi, ale zvětšilo by jen jejich neštěstí. Odstranění státní formy

životní nebude žádoucí ani tehdy, až bude malá část pravých křesťanů, ale nebude žádoucí také tehdy, až budou všichni křesťany, neboť v jejich středu nebo kolem nich, v jiných národech, zůstanou nekřesťané a ti budou beztrestně loupiti, činiti násilí, křesťany ubíjeti a učíní jim život nesnesitelným. Bude jen to, že zlí budou beztrestně vládnouti nad dobrými a činiti jim násilí. Proto nesmí býti vládní moc odstraněna dříve, než budou zničeni všichni zlí, loupeživí lidé na světě. A poněvadž, stane-li se to někdy vůbec, může se tak státi jen za velmi dlouho, — bez ohledu na pokusy jednotlivých křesťanů osvoboditi se od vládní moci; kvůli většině lidí musí býti tato moc udržována.« Takto mluví obhájci státu. Praví: »Bez vlády zlí lidé činí násilí dobrým a vládnou nad nimi. Vládní moc pak dobrým poskytuje možnost míti moc nad zlými.«

Ale obhájci panujícího zřízení, tvrdíce toto, rozhodují již napřed o spravedlivosti toho stavu, který mají dokázati. Pravíce, že bez vládní moci zlí vládli by nad dobrými, mají za dokázané, že dobří jsou právě ti, kdož v nynější době vládnou mocí, a zlí titíž, kteří jsou pokořeni. Ale to právě je třeba dokázati. Bylo by to přece spravedливо jen tenkrát, kdyby v našem světě stávalo se, což třeba že se nestává, ale aspoň se předpokládá v Číně, že totiž vládnou vždy dobří a že jakmile nestojí v čele vlády lepší než jsou ti, nad nimiž vládnou, občané jsou povinni je svrhnouti. Taková domněnka panuje v Číně, ve skutečnosti však toho není a nemůže býti, protože ke svržení násilné moci vládní nestačí jen míti k tomu právo, nýbrž jest potřebí také síly. A tak i v Číně jen se to předpokládá. Ale v našem křesťanském světě nikdy se to ani nepředpokládalo. V našem světě není ani nijakého důvodu předpokládati, že by vládli lepší a ne ti, kteří vládu uchvátili a podržují ji pro sebe

a své nástupce. Uchvacovati pak vládu a podržovati si ji nijak nemohou lepší.

Aby mohla býti vláda získána a udržena, jest třeba bažiti po ní. Vladychtivost pak se neslučuje s dobrotou, nýbrž s vlastnostmi dobrotě odporujícími, s pýchou, chytrostí, krutostí.

Bez povyšování sebe a ponižování druhých, bez přetvářky, podvodu, bez vězení, pevností, poprav, vraždění nemůže žádná vláda ani vzniknouti ani se udržeti.

— »Kdyby se odstranila vládní moc, pak budou horší vládnouti nad méně zlými,« praví obhájci vlády. Ale pokořili-li Egyptané Židy, Peršané Egyptany, Makedoňané Peršany, Římané Řeky, barbaři Římány, byli snad všichni ti, kteří pokořovali, lepší než ti, které pokořovali? A rovněž tak při přechodech vlády v jednom státě od jedněch osob k druhým, což vždy přecházela moc k lepším? Když byl svržen Ludvík XVI. a vládu nastoupil Robespierre a pak Napoleon, kdo vládl, lepší či horší? A kdy vládli lepší, když měli vládu Versaillesci či komunisté? Když byl v čele vlády Karel I. či Cromwell? A když byl carem Petr III., nebo když jej zabili a carevnou se stala v jedné části Ruska Kateřina a v druhé — Pugačev? Kdo byl tenkrát zlý a kdo dobrý? Všichni, kdož mají vládu, tvrdí, že jejich vláda jest nutna, aby zlí nečinili násilí dobrým, rozumějíce tím, že oni sami jsou nejlepší a že chrání ostatní dobré před zlými.

Ale vždyť vládnouti znamená činiti násilí, násilí činiti znamená konati, co nechce onen, nad kterým se násilí provádí, a čeho by si zajisté pro sebe nepřál onen, jenž násilí provádí; vládnouti tedy znamená činiti jinému, co sami nechceme, aby nám lidé činili, tj. činiti zlo.

Podrobiti se značí snášeti raději násilí. Snášeti raději pak násilí znamená — býti dobrým nebo aspoň méně zlým než jsou oni, kteří jiným činí, čeho sami si nepřejí.

Proto jest zcela pravděpodobno, že vždy vládli a též nyní vládnou nikoli lepší, nýbrž naopak horší, než jsou ti, kterým vládnou. Mohou býti zlí, i mezi těmi, kteří se podrobují vládě, ale nemůže býti, aby lepší vládli nad horšími.

Toho nebylo možno předpokládati za pohanského neurčitého vymezení dobra, ale při křesťanském jasném stanovení dobra a zla již nedá se to mysliti.

Nerozeznávají-li se v pohanském světě méně dobří a méně zlí, tedy křesťanský pojem o dobru a zlu určil tak jasně příznaky dobrých a zlých, že jich nelze směšovati. Podle Kristova učení dobří jsou ti, kteří jsou pokorní, trpí, neprotiví se zlu násilím, odpouštějí křivdy, milují nepřátele; zlí pak jsou ti, kteří se vypínají, vládnou, bojují a činí lidem násilí, pročež podle učení Kristova není pochybno, kde jsou dobří, mezi vládnoucími či pokornými, a kde zlí, mezi pokornými či vládnoucími. Ba jest až směšno mluvíti o vládnoucích křesťanech!

Nekřesťané, tj. ti, kdož svůj život zakládají na lidském blahu, vždy musejí panovati nad křesťany, kteří svůj život zakládají na odřeknutí se tohoto blaha.

A tak to vždy bylo a v poměru s tím, jak šířilo a vyjasňovalo se učení Kristovo, stávalo se to určitějším a určitějším.

Čím více rozšiřovalo se pravé křesťanství a stávalo se majetkem lidí, tím méně bylo možno křesťanům býti mezi panujícími a tím snáze bylo nekřesťanům panovati nad křesťany.

Obhájci stávajícího zřízení života praví: »Odstranění vládního násilí v tom případě, že ve společnosti všichni

lidé nebyli by pravými křesťany, způsobí jen to, že zlí budou panovati nad dobrými a konati nad nimi beztrestně násilí.«

»Zlí budou panovati nad dobrými a konati nad nimi násilí.«

Ale vždyť tomu nikdy jinak nebylo a nemůže býti ani nyní. Tak bylo vždy od počátku světa a tak jest do dneška. Zlí panují vždycky nad dobrými a vždy jim činí násilí. Kain způsobil násilí Ábelovi, chytrý Jakub vládl nad důvěřivým Esauem, oklamavší ho Laban nad Jakubem, Kaifáš a Pilát vládli nad Kristem, římsí císařové vládli nad Seneky, Epiktety a dobrými Římány, kteří žili za jejich doby. Ivan IV. se svými poručníky, opilý syfilitik Petr se svými šašky, cizoložnice Kateřina se svými milci vládli nad pracovitým, nábožným ruským lidem své doby a činili mu násilí.

Vilém vládne nad Němci, Stambulov nad Bulhary, ruští úředníci nad ruským lidem. Němci vládli nad Italy, nyní vládnou nad Uhry a Slovany, Turci vládli a vládnou nad Slovany a Řeky; Angličané vládnou nad Indy, Mongolové nad Čínany.

Postavení lidí dobrých, jimž jest snášeti násilí od lidí zlých, tedy se nezmění, ať jest vládní násilí odstraněno čili nic.

Není nikterak možno lidi zastrášovati tím, že zlí budou vládnouti nad dobrými, neboť to, čím byli zastrášováni, není nic jiného, než co vždy bylo, jest a nemůže jinak býti.

Celé pohanské dějiny lidstva zakládají se jen na těch událostech, jimiž horší uchvacovali vládu nad méně zlými a uchvátivše ji, udržovali ji krutostmi a úskoky a tváříce se, jako by byli ochránci spravedlnosti a hájitelé dobrých před zlými, panovali nad dobrými. Všechny převraty v dějinách jsou jen uchvacování

vlády od horších a vláda nad dobrými. Co praví panující, že totiž bez jejich vlády horší počali by činiti násilí dobrým, znamená jen, že násilníci, mající moc, nechtějí této moci postoupiti násilníkům jiným, kteří by jim ji chtěli odníti.

Panující pak, tvrdíce to, obviňují jen sama sebe. Praví, že jejich vláda, tj. násilí, jest nutna, aby chránila lidi před jakýmisi násilníky jinými nebo neumějícími ještě objeviti se veřejně.[28]

Proto jest též nebezpečno užiti násilí, neboť jakmile užije se ho, všechny důvody, které uvádějí násilníci nejen s touž, ale s větší ještě silou mohou býti obráceny proti nim. Mluví o minulém a domnělém násilí budoucím, sami však nepřestávají činiti skutečné násilí. »Pravíte, že lidé dříve loupili a vraždili a bojíte se, že budou zase loupiti a vražditi, nebude-li vaší vlády. Snad ano — snad ne, ale když vy hubíte tisíce lidí ve vězeních, káznících, pevnostech, vyhnanstvích, když ničíte miliony rodin a hubíte na vojně fysicky i mravně miliony lidí — to není domnělé, nýbrž skutečné násilí, s kterým, podle vašeho mínění, má se zápasiti násilím. Oni zlí, proti kterým podle vašeho mínění musí se užívati násilí — jste vy sami«, musí říci násilníkům lidé jimi utiskovaní. A nekřesťané vždycky tak mluví, myslí i jednájí. Jsou-li lidé, kteří snášejí násilí, horší [28] Překvapující v této příčině a komicky naivní jest tvrzení ruské vlády, činící násilí cizím národům: Polákům, baltickým Němcům, Židům. Ruská vláda, utlačujíc své poddané, po celá století nestarala se ani o Malorusy v Polsku ani o Lotyšse v baltickém kraji, ani o ruské mužíky, jež snažili se vykořistiti všichni možní lidé, ale najednou stává se ochránkyní utiskovaných před utiskovateli, těchžse utiskovaných, které sama utiskuje. (Pozn. sp.)

než ti, kteří jim násilí činí, tedy se vrhají na ně a usilují je svrhnouti, za příhodných okolností pak je svrhují, nebo, což bývá obvyčejně, vstupují v řady násilníků a mají účast v provádění násilí.

Čím obhájci vlády zastrašují lidi, tím totiž, že by zlí panovali nad dobrými, kdyby nebylo násilné moci, totéž nepřetržitě dalo se a děje se v životě lidstva, pročez odstranění vládnoucího násilí nemůže v žádném případě býti příčinou rozmnožení násilí zlých nad dobrými.

Zničí-li se násilí vlády, možná, že násilí bude dítí se od lidí jiných a ne od těch, od nichž dalo se dříve; ale počet násilí v žádném případě nemůže se zvětšiti tím, že vláda přejde od jedněch lidí k jiným. »Vládní násilí může býti zrušeno jen tehdy, když budou ze společnosti odstraněni zlí lidé,« praví obhájci panujícího pořádku, míníce tím, že násilí nikdy nebude odstraněno, poněvadž zlí lidé budou vždycky. Bylo by tomu tak, ale jen tenkrát, kdyby bylo pravdou to, co předpokládají, totiž že násilí provádějí lidé lepší, a že jediným prostředkem zbaviti se zla, jest násilí. Tenkrát násilí ovšem nemohlo by pominouti. Ale poněvadž tomu tak není, nýbrž naopak, poněvadž lepší neprovádějí násilí nad zlými, nýbrž zlí nad dobrými, a poněvadž kromě násilí zla, které nikdy nepomine, jest jiný prostředek vyhubiti násilí, tedy ujišťování, že násilí nikdy nepomine není správné. Násilí se zmenšuje a stále zmenšuje, i není pochyby, že musí pominouti, ale ne tak, jak si představují obhájci stávajícího pořádku, totiž tak, že lidé vysazení násilí budou se stávati následkem vlivu vlád lepšími a lepšími (naopak, následkem toho stávají se stále horšími), nýbrž proto, že lidé stávají se neustále lepšími a lepšími, pročez nejhorší lidé, kteří mají v rukou vládu, stávající se stále

méně a méně zlými, stanou se konečně tak dobrými, že budou neschopni užívatí násilí.

Postup lidstva ku předu neděje se tak, že lepší živly občanské když uchvátí moc a když užijí násilí proti lidem, kteří jsou v jejich moci, činí je lepšími, jak myslí konservativci i revolucionáři, nýbrž postup ten děje se předně a hlavně tím způsobem, že všichni lidé vůbec osvojují si křesťanský pojem o životě, neústupně a neustále víc a více jsouce si toho vědomi, a za druhé tím způsobem, že lidé bezděčně, nezávisle na vědomé činnosti duševní, následkem samého procesu uchvacování vlády jedněmi lidmi a záměny jich druhými, mimovolně přicházejí do křesťanštějšího poměru k životu. Proces ten děje se tak, že slabší živly společenské, zmocnivše se vlády a jsouce jí ovládnány, stávají se vlivem střízlivé vlastnosti, která s ní vždy kráčí, samy stále méně a méně surovými, stávají se neschopnými užívatí kruté formy násilí a tím postupují své místo jiným, v nichž děje se týž proces zjemnění, ano řekl bych mimovolného pokřesťanštění.

S lidmi děje se něco podobného jako proces vření. Všichni z většiny lidí, nemají-li křesťanského názoru životního, baží po vládě a zápasí, aby jí dosáhli. V tomto zápase nejkrutější, nejhrubší, nejméně křesťanské živly občanské, znásilňující nejlepší lidi, tíhnoucí k dobru, nejkřesťanštější, vystupují pomocí svého násilí na povrch společnosti. A tu stává se s lidmi v tomto stavu to, co předpovídal Kristus, řka: »Běda vám, bohatým, přesyceným, proslaveným«; stává se, že lidé majíce vládu, užívajíce výsledků vlády, slávy a bohatství a dospívajíce k určitým různým cílům svých tužeb, které si sami vytkli, poznávají jejich marnost a vrací se do stavu, z něhož vyšli. Karel V., Ivan IV., Alexandr I., poznavše všecku marnost a zlo vlády, zříkali se jí,

neboť již viděli všechno její zlo a nebyli s to, aby klidně užívali násilí, jako věci užitečné, jak to činili dříve.

Ale k tomuto výsledku nedocházejí jenom Karlové a Alexandrové, doznávajíce, že vláda jest marností a zlem, tento bezděčný proces zjemnění prodělává každý, kdo získal si onu moc, po které bažil každý, nejen ministr, generál, kupec-milionář, ale i přednosta, dosáhnoucí místa, jehož si přál deset let, každý bohatý mužík, uloživší každých druhých sto rublů.

Tento proces prodělávají nejen jednotlivci, ale i společnosti, celí národové.

Svůdné prospěchy z vlády a všeho, co dává bohatství, pocty, rozkošnický život jsou cílem hodným činnosti potud, pokud ho nedostihly, ale hned, jakmile člověk cílů svých dojde, hned zjevují mu svou marnost a ponenáhlu ztrácejí přitažlivou sílu jako oblaka, která mají tvar a krásu jen z dálky: je třeba jen do nich vstoupiti, aby zmizelo vše to, co se v nich zdálo býti krásným.

Lidé, kteří dosáhli moci a bohatství, někdy titíž, již nabyli vlády a bohatství, většinou pak jejich nástupci přestávají bažiti po vládě, a ustávají ve své lačnosti a bezohlednosti, aby jí nabyli.

Lidé seznavše ze zkušenosti pod křesťanským vlivem marnost ovoce násilí, někdy v jednom, někdy po několika pokoleních pozbývají oněch neřestí, které probouzejí se baživostí po moci a bohatství, a stávajíce se méně krutými, neudržují se ve svém postavení, ale jsou vytlačováni z vlády jinými, méně křesťanskými, horšími lidmi, i vracejí se do vrstev společenských nižšího stavu, ale vznešenějších spravedlností, rozšiřující průměrnou rovnost křesťanského smýšlení všech lidí. Po nich však ihned vystupují do popředí horší, hrubší, méně křesťanské živly společenské, opět

se podrobují témuž procesu, jako jejich předchůdci, a zase za dobu jednoho nebo několika pokolení, poznavše marnost ovoce násilí a osvojivše si zcela křesťanství přicházejí mezi lidi, snášející násilí a na jejich místo opět nastoupí násilníci noví, méně hrubí než předešní, ale hrubší než jsou ti, jimž činí násilí. Tak bez ohledu na to, že moc zůstává takovou, jakou byla, co se týče vnější formy, při každé změně osob, majících v rukou moc, zvětšuje se stále víc a více počet těch, kteří byli životní zkušeností donuceni přijati křesťanský názor životní, a při každé změně docházejí vlády lidé byť nejhrubší, nejkrutější a nejméně křesťanští, přece však stále méně a méně hrubí, suroví a stále křesťanštější než byli předešní.

Násilí vybírá si a vábí k sobě horší živly společenské, přeměňuje, zlepšuje, zjemňuje a konečně vrací je společnosti.

Takový jest postup, kterým křesťanství stále víc a více ovládá lidi bez ohledu na násilí, jehož užívá vládní moc a jež překáží povznesení lidstva. Křesťanství vniká do vědomí lidí nejen bez ohledu na násilí, jehož užívá vláda, ale právě jeho prostřednictvím.

A proto tvrzení obhájců státního zřízení, že zlí, bude-li odstraněno vládní násilí, budou panovati nad dobrými, nejen nepodává důkazu, že by toho, tj. vlády zlých nad dobrými, bylo třeba se obávat, poněvadž již tak se děje, ale naopak potvrzuje, že vládní násilí, dávající zlým možnost panovati nad dobrými, jest právě tím zlem, které jest žádoucno zničiti, a které stále se ničí postupem života samého.

»Ale kdyby i bylo pravdou, že vládní násilí pomine tenkrát, až ti, kteří mají v rukou vládu, stanou se křesťany do té míry, že sami zřeknou se jí a až nebude více lidí ochotných zaujati jich místa, a byť bylo

pravdou, že tento postup se uskuteční,« praví obhájci panujícího pořádku, »kdy však se to stane? Uplynulo-li již 1800 let a jest-li stále tolik nápadníků vlády a tak málo těch, kteří podrobují se jí dobrovolně, tedy není pravděpodobno, že stane se to tak brzy, stane-li se to vůbec kdy.

Jsou-li i takoví lidé, jako bývali dříve, kteří by raději zřekli se vlády, než se jí chopili, přece počet lidí, kteří raději vládnou než se podrobují, jest tak veliký, že nesnadno jest představit si, za jakou dobu mohl by býti vyčerpán.

Aby se tomuto procesu pokřesťanštění podrobili všichni lidé, aby všichni jedni po druhých přešli od pohanského názoru životního ke křesťanskému, aby dobrovolně zříkali se moci i bohatství a nikdo aby po něm netoužil, jest třeba nejen aby stali se křesťany všichni ti lidé hrubí, polodivocí, zcela neschopní přijati křesťanství a podle něho žítí, jakých jest vždycky mnoho v každé křesťanské společnosti, ale též všichni divocí a vůbec nekřesťanští národové, kterých jest ještě tak mnoho vně křesťanství.

A proto i když připustíme, že se někdy postup pokřesťanštění všech lidí uskuteční, tedy soudíce podle toho, jak dalece věc postoupila za 1800 let, nemůžeme a nemáme příčiny pomýšletí na nemožné zničení vlády, ale jest třeba starati se jen o to, aby vláda tato byla v rukou nejlepších.«

Takové námitky činí obhájci panujícího zřízení. Úsudek ten byl by zcela správným, kdyby přechod lidí od jednoho názoru životního k druhému dál se jediné tímto postupem, při němž každý jednotlivec jeden po druhém poznává marnost vlády a vnitřní cestou dospívá ku křesťanské pravdě. Postup tento děje se bez ustání a lidé jeden po druhém přecházejí touto cestou

na stranu křesťanství.

Lidé však přecházejí ke křesťanství netoliko tímto vnitřním způsobem, ale také jiným způsobem, vnějším, při němž se ruší postup tohoto přechodu.

Pochod lidí od jednoho ústrojí životního k jinému neděje se stále tak, jako se přesypá písek v pískových hodinách: zrnko za zrnkem od prvního do posledního, ale spíše tak, jak vtéká voda do nádoby, pohroužené do vody, která s počátku jenom jednou stranou zvolna a rovnoměrně do sebe vpouští vodu a pak tíhou vody, jež do ní již vtekla, náhle rychle se ponoří a téměř rázem do sebe přijímá všechnu vodu, již může pojmáti.

Totéž děje se i s lidskými společnostmi při přechodě od jednoho názoru a následkem toho i zřízení života ke druhému. Lidé jen s počátku přijímají postupně a rovnoměrně jeden po druhém novou pravdu vnitřní cestou a podle ní žijí; když pravda stala se obecně známou, neosvojují si jí už vnitřním způsobem ani rovnoměrně, nýbrž najednou, téměř bezděky.

Proto není správným úsudek obhájců panujícího pořádku, přešla-li ke křesťanství během 1800 let jen malá část lidstva, že tedy jest potřebí, aby uplynulo ještě několikrát 1800 let do té doby, až by všichni ostatní lidé k němu přešli; tento úsudek není proto správným, že při něm není věnována pozornost jinému způsobu, jak by si lidé osvojili pravdu a přešli od jednoho zařízení života k druhému kromě vnitřního poznání pravdy.

Tento druhý způsob, jak lidé osvojují si novou zjevenou pravdu a přecházejí k novému zřízení života, záleží v tom, že lidé osvojují si pravdu nejen proto, že ji poznávají prorockým citem nebo životní zkušeností, ale též proto, že při určitém stupni rozšíření pravdy lidé, stojící na nižším stupni vývoje, přijímají ji

všichni najednou z pouhé důvěry k těm, kteří přijali ji způsobem vnitřním a žijí pak podle ní.

Každá nová pravda, která mění ústrojí lidského života a vede lidstvo k pokroku, jest přijímána nejprve velmi nepatrným počtem lidí, kteří ji pochopují cestou vnitřní. Ostatní pak lidé, kteří přijali z důvěry předcházející pravdu, na níž zakládá se stávající ústrojí, vždy protíví se rozšíření pravdy nové.

Ale poněvadž předně, lidé nestojí na jednom místě, nýbrž neustále postupují, stále víc a více poznávajíce pravdu a přibližující se k ní svým životem, a za druhé, poněvadž všichni podle svého stáří, vychování, rodu jsou způsobilí k postupnému stupňování od lidí nejzpůsobilejších postihnouti nové objevující se pravdy, k lidem nejméně schopným k tomu, tedy lidé, stojíce nejbliže k těm, již osvojili si novou pravdu vnitřní cestou, jedni za druhými s počátku v dlouhých přestávkách, později pak rychleji a rychleji přecházejí na stranu nové pravdy a počet lidí, vyznávajících novou pravdu stává se stále větším a větším a pravda stává se stále srozumitelnější a srozumitelnější.

A čím více lidí osvojuje si novou pravdu a čím jest pravda pochopitelnější, tím více důvěry probouzí se v ostatních lidech, stojících na nižším stupni co do schopnosti postihnouti ji, tím snáze mohou ji vystihnouti a tím větší počet osvojuje si ji. Tak postup se zrychluje a zrychluje, stále rozšiřuje a rozšiřuje jako hrouda sněhu do té doby, až v souhlase s novou pravdou vyklíčí obecné mínění, a všechna ostatní masa lidí již ne jednotlivě, nýbrž všechna najednou pod nátlakem této síly přejde na stranu nové pravdy, až se ustálí nový způsob života, odpovídající této pravdě.

Lidé přecházející k nové pravdě, jež dospěla k jistému stupni rozšíření, přecházejí k ní vždy najednou,

v masách, a podobají se přítěži, která nakládá se vždycky najednou do každé lodi, aby bylo docíleno stálé rovnováhy a pravidelné plavby. Kdyby nebylo přítěže, loď nedržela by se na vodě a při nejmenší změně okolností změnila by svůj směr. Tato přítěž, ačkoliv s počátku zdá se zbytečnou a zdržující plavbu lodi, jest nezbytnou podmínkou pravidelného pohybu jejího.

Tak jest i s onou masou lidí, která pod vlivem nového mínění obecného přechází od jednoho ústrojí života k jinému nikoliv jednotlivě, nýbrž vždy najednou. Masa tato vždy svou liknavostí staví se na odpor rychlým, lidskou moudrostí neprozkoumaným, a častým přechodům od jednoho ústrojí životního k jinému a po dlouhou dobu podržuje pak každou pravdu, jež byla dlouholetou zkušeností v boji prozkoumána a jež vešla již do vědomí lidstva.

Proto jest nesprávným úsudek, osvojila-li si během 18 století jen zcela malá část lidstva křesťanskou pravdu, že celé lidstvo osvojí si ji teprve za mnoho mnohokrát 1800 let, tj. nikoliv tak brzy, abychom my nyní žijící nemohli na to ani pomýšleti. Nesprávným jest to proto, poněvadž lidé stojící na nižším stupni rozvoje, tíž národové a lidé, které obhájci stávajícího pořádku pokládají za překážku, aby mohlo se uskutečniti křesťanské zřízení života, jsou právě ti, kteří přecházejí k pravdě, přijaté obecným míněním, vždy najednou v masách.

Proto proměna lidského života, při níž ti, kteří mají v rukou vládu, zřeknou se jí, a z lidí, kteří jsou nyní vládě podrobeni, nebude nikoho, kdo by se jí chtěl zmocniti, nenastoupí teprve tenkrát, až všichni lidé jednotlivě do posledního vědomě přijmou křesťanský názor životní, nýbrž tenkrát, až vznikne takové určité

a všem pochopitelné obecné mínění křesťanské, které podmaní si veškeru onu netečnou masu, neschopnou přijati pravdu cestou vnitřní a proto stále podléhající vlivu veřejného mínění.

Veřejné mínění pak nepotřebuje ke svému vzniku a rozšíření sta a tisíce let, ale má takovou vlastnost, že nakažlivě působí na lidi a s velikou rychlostí zachvacuje značný počet lidí.

»Ale kdyby i bylo pravdou,« řeknou obhájci stávajícího pořádku, »že veřejné mínění na jistém stupni své určitosti a jasnosti může přinutiti netečnou masu lidí vně křesťanské společnosti — národy nekřesťanské — a lidi zkažené a hrubé, kteří žijí ve společnosti, aby podrobili se mu, tedy jaké jsou známky, že toto veřejné mínění křesťanské vzniklo a že může nastoupiti na místo násilných činů?

Není možno odvážiti se odvrhnouti násilí, jímž se udržuje trvající pořádek, a spoléhati na nehmotnou a neurčitou sílu obecného mínění, zůstaviti pak možnost surovým lidem mimo společnost i v ní, aby bez trestu loupili, zabíjeli a všelikým způsobem křesťanům činili násilí.

Bráníme-li se s pomocí vlády stěží proti nekřesťanským žvlům, vždy hotovým zaplaviti nás a zničiti všechny úspěchy křesťanské civilisace, tedy předně, máme-li jistotu, že by veřejné mínění mohlo změnit tuto sílu a zabezpečiti nás, a za druhé, jak nalézti onen okamžik, kdy veřejné mínění bude tak silné, že bude moci zameziti moc? Odstraniti vládu a spoléhati pro svou ochranu toliko na veřejné mínění, znamenalo by jednati tak nerozumně, jako jednal by člověk ve zvěřinci, jenž by zahodil zbraň a vypustil z klecí všechny lvy a tygry, spoléhaje na to, že zvířata v klecích a pod rozžhavenými pruty se zdála pokojná.

Proto lidé, mající moc a osudem nebo Bohem postavení ke vládě, nemají práva dávat i v nebezpečnosti zkázy všechny úspěchy civilisace jedině proto, že si přejí učiniti pokus, může-li či nemůže-li veřejné mínění zaměnit ochranu vládní, a proto ani nesmějí ustati v násilí.«

Francouzský spisovatel Alphonse Karr, nyní již zapomenutý, dokazuje nemožnost zrušení trestu smrti, kdesi napsal: »Que messieurs les assassins commencent par nous donner l'exemple,« [29] a tuto hříčku potom slyšel jsem mnohokrát opakovati od lidí, kterým tato slova zdála se býti přesvědčujícím a vtipným důvodem proti zrušení trestu smrti. Ale zatím ničím jiným jako právě touto hříčkou nelze jasněji vysloviti všechnu lež, obsaženou v důvodu těch, kteří domnívají se, že vládám není možno zrušiti násilí, dokud lidé budou ho schopni.

Obhájci vládního násilí praví: »Nechť vrahové, zanechajíce vraždění, dají nám příklad, a pak i my ho zanecháme.« Vrahové však praví totéž, jen že s mnohem větším právem. Vrahové praví: »Nechť nám dají příklad zrušení vražd ti, kteří na se vzali úlohu nás učiti a býti našimi vůdci, pak učiníme tak i my.« A praví tak nikoli žertem, nýbrž opravdově, neboť stav věci je skutečně takový.

»Nemůžeme zrušiti násilí, protože jsme obklopeni násilníky.« Nic více nestaví se za naší doby v cestu pokroku lidstva a ustálení v něm onoho ústrojí životního, které nyní již se stalo majetkem vědomí, jako právě tento klamný úsudek.

Lidé, mající moc, jsou přesvědčeni, že jenom násilí povznáší a řídí lidi, pročez směle užívají ho k udržování stávajícího pořádku. Stávající pořádek však neudrží [29] Nechť dají páni vrahové nejprve příklad nám.

se násilím, nýbrž veřejným míněním, jehož činnost ruší se násilím. A proto působnost násilí zeslabuje, podkopává právě to, co chce podporovati.

Násilí vždy, v nejlepším případě, nestopuje-li pouze osobní choutky lidí, majících moc, zavrhuje a odsuzuje v pouhé nehybné formě zákona to, co z větší části již mnohem dříve veřejným míněním bylo zavrženo a odsouzeno, ale s tím rozdílem, že tehdy, co veřejné mínění zavrhuje a odsuzuje všechny skutky odporující zákonu mravnímu a proto podrobuje svému odsouzení stavy nejrůznější, zákon podporovaný násilím odsuzuje a pronásleduje jenom určitou, velmi úzkou řadu skutků, čímž jaksi schvaluje všechny skutky takového řádu, které nejsou jím omezeny.

Veřejné mínění již od časů Mojžíšových pokládá ziskuchtivost, prostopášnost a surovost za zlo a odsuzuje je. Zavrhuje a odsuzuje rovněž všelike projevy ziskuchtivosti, nejen nabývati cizího majetku násilím, lstí, zchytralostí, ale i vykořisťovati jej; odsuzuje všelikou prostopášnost, buďsi to smilstvo se souložnicí, s nevolnicí, se ženou rozvedenou, ano i se svou; odsuzuje všelikou surovost, jevící se v bitkách, ve špatném zacházení, v zabíjení netoliko lidí, ale i zvířat. Zákon pak založený na násilí pronásleduje jenom jisté formy ziskuchtivosti, jako: krádež, podvod a jisté druhy prostopášnosti a surovosti, jako: porušení manželské věrnosti, vraždu, zmrzačení, jako by tím dovoloval všechny projevy ziskuchtivosti, prostopášnosti a surovosti, které nejsou obsaženy v jeho úzkém vymezení, připouštějícím křivý výklad.

Ale nedosti na tom, že násilí zvrací veřejné mínění, působí též u lidí ono záhubné přesvědčení, že nepostupují silou duševní, která je nabádá, aby seznali pravdu a konali ji onou duševní silou, jež jest

pramenem každého pokroku lidského, nýbrž násilím — toutéž činností, kterou pravda k lidem nejen že se nepřibližuje, ale stále od nich se vzdaluje. Blud tento jest záhubný tím, že nutí lidi, aby bez ohledu na základní sílu svého života — na svou duševní činnost — veškeru svou pozornost a energii obraceli na povrchní, prázdnou a větším dílem škodlivou činnost násilí.

Blud tento podobá se onomu, v němž nacházeli by se lidé, chtějící pohyb parníku způsobiti tím, že by rukama otáčeli jeho kola, nemohouce se domyslit, že základní příčinou pohybu jeho jest napětí páry a ne pohyb kol. Lidé, kteří by počali rukama a pákami otáčeti kola, způsobili by jen zdánlivý pohyb, ale zatím by ohnuli kola, čímž byla by zmařena i možnost skutečného pohybu.

Totéž činí lidé, kteří se domnívají, že vnějším násilím je možno uváděti lidi v pohyb.

Lidé praví, že křesťanský život bez násilí proto se nemůže uskutečnit, poněvadž jsou mimo křesťanskou společnost divocí národové, v Africe, v Asii (někteří považují za tak nebezpečné naší civilisaci Číňany) a poněvadž jsou i takoví divocí, zkažení a podle nové teorie dědičnosti již rození zločinci v křesťanské společnosti, že násilí jest proto nutno, aby se těmto lidem překazilo zničení naší civilisaci.

Ale oni divocí lidé mimo společnost i v ní, jimiž sebe i jiné tak strašíme, nikdy nepodrobili se násilím a také nyní nejsou jím pokořeni. Národové nikdy nepodmaňovali si národy jiné pouhým násilím. Stál-li národ, jenž podmaňoval si národ jiný, na nižším stupni vývoje, tedy vždycky opakovalo se to, že nezaváděl násilím své vlastní ústrojí života, nýbrž naopak sám vždy podroboval se onomu zřízení života, jaké bylo v podmaněném národě. Je-li některý z utiskovaných

národů podmaněn mocí nebo podmanění blížek, stává se tak jenom veřejným míněním, ale nikterak násilím, které naopak národ jen stále víc a více popuzuje.

Jestliže přijímali kdy celí národové nové náboženské vyznání a jestliže celí národové přijímali křest nebo přestupovali k mohamedánství, neděly se tyto převraty proto, že nutili je k tomu lidé, mající v rukou moc (násilí naopak mělo na tato hnutí častěji účinek opačný), nýbrž proto, že pobádalo je k tomu veřejné mínění. Národové pak, kteří byli mocí donucováni, aby přijali víru vítězů, nikdy jí nepřijímali.

Totéž stává se i s oněmi divokými živly, které žijí uprostřed společnosti: počet přestupků nezmenší se a nezvětší se ani zvětšením ani zmenšením přísnosti trestů, ani změnou žalářů, ani rozmnožením policie — zmenší se jenom následkem změny veřejného mínění. Žádné přísné zákazy nevykořenily soubojů a v některých krajinách krevní pomsty. Čerkesové ať jsou jakkoliv trestáni pro krádež, přece budou krásti dále, z mladické zpupnosti, neboť ani jedna dívka nevezme si jinocha, který by neprokázal svou statečnost krádeží koně neb aspoň berana. Přestanou-li lidé bít se v soubojích a Čerkesové krásti, nestane se tak ze strachu před trestem (strach před trestem podněcuje odvahu), nýbrž proto, že změní se veřejné mínění. Právě tak má se i při jiných přestupcích. Násilí nemůže nikdy zničit, co jest uznáváno veřejným míněním. Naproti tomu jest třeba, aby veřejné mínění postavilo se přímo proti násilí a zničilo veškeru jeho činnost, jak tomu bylo a jak vždycky stává se při každém mučednictví.

Co by se stalo, kdyby nevystupovalo se násilně proti nepřátelským národům a proti zločinným živlům společenským, nevíme. Dlouhou zkušeností však víme, že násilí nyní nepodmaňuje si ani těchto ani oněch.

Ale kterak mají býti mocí pokořeni národové, jichž veškerá vzdělanost, veškeré vychování, ano i náboženské učení směřuje k tomu, aby nejvyšší ctnost viděli v zápase s podmaniteli a ve snaze po svobodě? A jak mají býti násilím vykořeněny zločiny ve společnosti, když to, co vlády pokládají za zločin, veřejné mínění pokládá za hrdinský skutek?

Takové národy a takové lidi lze násilím zničit, jak se to také stává, ale pokořit je nelze.

Rozhodčím všeho a základní silou, jež hýbe a hýbala lidmi i národy, vždycky byla a jest jen ona jediná neviditelná, nehmotná síla, jež rovnoměrně působí na všechny duševní síly jisté společnosti lidí a veškerého lidstva a projevuje se ve veřejném mínění.

Násilí tuto sílu jenom zeslabuje, zadržuje, podkopává a zaměňuje činností jinou, pro pokrok lidstva nejen neužitečnou, ale škodlivou.

Abý křesťanství získalo si divoké národy mimo křesťanský svět — všechny Zulukafrý, Mandžury, Číňany, které mnozí pokládají za divochy — a divoké lidi žijící uprostřed křesťanského světa, k tomu jest potřebí jenom jediného, jediného prostředku: rozšířiti u těchto národů křesťanské veřejné mínění, které může ustáliti se jen křesťanským životem, křesťanskými skutky a křesťanskými příklady. A hle, lidé naší doby, majíce jenom tento jediný, jenom jediný prostředek, kterým by opanovali lidi, již nepřijali ještě křesťanství, jednají právě opačně.

Chtějíce přivést ke křesťanství divoké národy, kteří proti nám nevystupují a nijaký podnět nedali, abychom je podmanili, místo abychom především je nechali v pokoji a v případě nutnosti a přání sblížili se s nimi, abychom na ně působili toliko křesťanským poměrem k nim, křesťanským učním, podporovaným pravými

křesťanskými skutky, jako jsou trpělivost, mírnost, zdrženlivost, čistota, bratrství, láska, na místě toho zřizujeme v jejich středu nová tržiště pro svůj obchod, jichž účelem jest jenom náš zisk, uchvacujeme jejich zemi, tj. olupujeme je, prodáváme jim kořalku, tabák, opium, tj. kazíme je a uvádíme mezi ně své zvyky, učíme je násilí a všem jeho způsobům, tj. řídit se jedině dle živočišného zákona boje, pod který člověk již nemůže klesnouti, činíme vše, čeho jest třeba, aby jim zůstalo skryto všecko, co v nás je křesťanského. A potom poslavše k nim asi dvacet misionářů, kteří jim s přetvářkou namlouvají církevní nesmysl, uvádíme tyto své zkušenosti, nabyté při obracení divokých národů ke křesťanství, jakožto nezvratný důkaz, že není možno uskutečniti v životě křesťanské pravdy.

Totéž děje se s tak zvanými zločinci, žijícími uprostřed naší společnosti. Aby tito lidé přijali křesťanství, k tomu jest třeba jenom jednoho, jediného prostředku: křesťanského mínění veřejného, které může se ustáliti mezi těmito lidmi toliko pravým křesťanským učením, osvědčeným příkladem pravého křesťanského života. A hle, hlásajíce toto křesťanské učení a osvědčujíce je křesťanským příkladem, zřizujeme mezi těmito lidmi mučírny, guillotiny, šibenice, popravy, vražedné nástroje, čemuž věnujeme všechny své síly, učíme prostý lid modlářství, které má jej omámiti, zavádíme státní prodej omamujících jedů — kořalky, tabáku, opia, ano zavádíme i prostituci; dáváme půdu tomu, kdo ji nepotřebuje, zřizujeme divadla, nerozumné rozkoše uprostřed bídy, činíme nemožným každý způsob křesťanského veřejného mínění, pečlivě rušíme ustalující se křesťanské veřejné mínění a potom tytéž lidi, které jsme uvrhli se vším úsilím do zkázy zavírajíce je jako divou zvěř do míst, z

nichž nemohou utéci a kde stanou se ještě surovějšími, nebo vraždice je, právě ty, které v každém směru sami přivedli jsme do zkázy, uvádíme pak za důkaz, že nelze na lidi působiti jinak, než hrubým násilím.

Děje se něco podobného tomu, co stává se tenkrát, když starostliví, neznalí lékaři, uvedše nemocného, jenž silou přirozenosti své již se uzdravuje, do nejnevýhodnějších podmínek zdravotních, a dávajíce mu jedovaté léky, tvrdí potom, že nemocný neumřel jen následkem jejich hygieny a léčení, zatím co nemocný byl by již dávno úplně zdrav, kdyby ho byli nechali na pokoji.

Násilí, které líčí se jako zbraně ku podpoře křesťanského ústrojí životního, nejenom že se mýjí se svým účelem, ale naopak — nedopouští, aby společenské zřízení bylo tím, čím má a musí býti. Společenské zřízení jest takovým, jakým jest, nikoliv následkem násilí, nýbrž bez něho.

Proto jest nesprávným, tvrdí-li obhájci stávajícího pořádku, že násilí stěží zabraňuje zlým, nekřesťanským žvlům lidstva, aby na nás nečinily útok, že odstranění násilí a záměna jeho veřejným míněním lidstva neuhájí.

Nesprávným jest ono tvrzení proto, poněvadž násilí lidstva nechrání, nýbrž naopak zbavuje lidstvo jediné možnosti, aby dosáhlo skutečné ochrany ustálením a rozšířením křesťanského veřejného mínění i na trvající ústrojí života. Křesťanské veřejné mínění přestane se překrucovati teprve až bude odstraněno násilí, pak se klidně bude moci rozšiřovati a lidé nebudou snahou svou směřovati k tomu, čeho nepotřebují, nýbrž budou směřovati k oné síle duševní, která jimi hýbe.

»Ale kterak odstraniti jistou, bezpečnou ochranu strážníka s bambitkou a svěřiti se čemusi neznámému — veřejnému mínění? Stává-li ještě či nikoliv? A především

onen pořádek, ve kterém žijeme, přece známe. Víme, je-li dobrý či špatný, známe jeho nedostatky a již jsme mu přivykli, víme, jak si máme počínati, co činiti za nynějšího stavu, ale co bude potom, až jej zavrhneme a svěříme se čemusi neviditelnému, nehmotnému a úplně neznámému?«

A nejistota, do které lidé vstupují, zavrhnuvše známý pořádek života, zdá se jim strašnou. Ale dobře jest báti se nejistoty, když známý nám stav náš jest trvalý a bezpečný. Stav náš však nejen že není bezpečný, nýbrž my víme určitě, že stojíme na pokraji záhuby.

Máme-li se již báti, tedy budeme se báti toho, co jest skutečně strašné, ale ne toho, o čem jen se domníváme, že jest strašné.

Bojíme-li se snahy vymaniti se z postavení nám záhubného jedině proto, že nám budoucnost není zcela známa, podobáme se cestujícím na tonoucím korábě, kteří bojíce se vsednouti do loďky, jež je má převézt na břeh, uzavřeli by se do kajuty a nechtěli by z ní vyjít; aneb oněm ovcím, které ze strachu před ohněm, zachvátivším dvůr, tisknou se pod kolnu a otevřenými vraty nevycházejí.

Což jest možno nám, kteří stojíme na prahu hrozného co do neštěstí a zkázy zápasu vnitřních revolucí, před kterým, jak praví strůjci jeho, budou všechny hrůzy roku 1793 hříčkou — jest možno mluviti nám o nebezpečnosti, jež nám hrozí od Dahomejců, Zulukafrů atp., kteří žijí v dalekých zemích a nepomýšlejí činiti na nás útok, a od těch několika tisíců námi samými otupělých a zkažených darebáků, zlodějů a vrahů, jichž počet se všemi našimi soudy, žaláři a tresty se nezmenšuje?

Mimo to obava tato před odstraněním viditelné ochrany policejního strážníka jest obavou hlavně

obyvatelů měst, tj. lidí, kteří žijí v nenormálních a umělých podmínkách. Lidé žijící v přirozených podmínkách životních, nikoliv v městech, ale uprostřed přírody, v zápase s ní, žijí bez této ochrany a vědí, jak málo násilí může nás uhájit před obklopujícím je skutečným nebezpečenstvím. V obavě této jest cosi chorobného, což má původ hlavně v oněch lživých podmínkách, v nichž mnozí z nás žijí a v nichž vyrostli.

Lékař psychiatr vypravoval, že jednou v létě, když vycházel z nemocnice, doprovázeli jej duševně nemocní až k vratům do ulice. — »Pojďte se mnou do města,« nabídl jim lékař. Nemocní souhlasili a neveliký hlouček šel za lékařem. Ale čím dále šli po ulici, kde svobodně procházeli se zdraví lidé, tím více dostávali strach a tlačili se blíž a blíže k lékaři, zdržující jej v chůzi. Konečně všichni počali prositi, aby se vrátili nazpět do své nemocnice, k svému nerozumnému, ale obvyklému způsobu života, ke svým hlídačům, bití, dlouhým rukávům, ke své osamělosti.

Rovněž tlačí se a spěchají zpět ke svému nerozumnému pořádku životnímu, ke svým továrnám, soudům, žalářům, popravám, válkám lidé, které křesťanství volá k volnosti, k svobodnému, rozumnému životu budoucího, nastávajícího věku.

Lidé praví: »Čím budeme chráněni, až zruší se stávající pořádek? Jaké přece budou a v čem budou záležitosti ony nové řády, které nastoupí na místo nynějších? Pokud nepoznáme, jak zejména náš život se utváří, nepůjdeme ku předu a nehneme se ani z místa.«

Tento požadavek podobá se onomu, jaký stanovil by zkoumatel nových krajů, žádaje podrobný popis oné krajiny, do které vstupuje. Kdyby při přechodu jednotlivého člověka z jednoho věku do druhého byl mu podrobně znám život, nebylo by mu třeba žítí.

Tak se má i se životem veškerého lidstva: kdyby mělo program onoho života, který očekává je při vstupu do nové jeho doby, bylo by to zcela patrnou známkou, že nežije, nepostupuje, nýbrž že se potácí na jednom místě.

Podmínky nového pořádku životního nemohou nám býti známy, poněvadž musejí býti vypracovány námi. Na tom právě zakládá se život, abychom poznávali neznámé a uváděli svou činnost ve shodu s tímto novým poznatkem.

Na tom zakládá se život každého jednotlivce, život lidské společnosti a člověčenstva.

Poznámky pod čarou